

สื่อสังคมออนไลน์กับการสร้างวาทกรรมทางการเมือง: ผลกระทบต่อการรับรู้ความ
จริงของพลเมือง

SOCIAL MEDIA AND THE CONSTRUCTION OF POLITICAL DISCOURSE: IMPACTS
ON CITIZENS' PERCEPTION OF REALITY

พระครูพิสุทธธรรมาภรณ์

Phrakruphisutthithammaporn

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Mahamakut Buddhist University Srilanchang Campus

*Corresponding author, e-mail: wisut.tho@mbu.ac.th

Received: 24 April 2025, Revised: 3 May 2025, Accepted: 12 May 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการสร้างวาทกรรมทางการเมืองและสำรวจผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการรับรู้ความจริงของพลเมืองในยุคดิจิทัล การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงการวิเคราะห์กรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในบริบทการเมืองไทย ผลการศึกษาพบว่า สื่อสังคมออนไลน์ได้เปลี่ยนพลวัตของพื้นที่สาธารณะทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้เกิดการสร้างและเผยแพร่วาทกรรมทางการเมืองที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของแพลตฟอร์ม เช่น อัลกอริทึมที่ก่อให้เกิดสภาวะห้องเสียงสะท้อน (Echo Chamber) และฟองสบู่แห่งการกรอง (Filter Bubble) ได้เร่งให้เกิดการแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) และทำให้ข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการรับรู้ความจริงของพลเมือง ทำให้เส้นแบ่งระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเลื่อนรางลง และบั่นทอนพื้นฐานของความเข้าใจร่วมกันในสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย บทความนี้เสนอแนะให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงความท้าทายดังกล่าว โดยเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Media Literacy) ความรับผิดชอบของแพลตฟอร์ม และการสร้างเสริมวัฒนธรรมการตรวจสอบข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณในหมู่พลเมือง

คำสำคัญ: สื่อสังคมออนไลน์, วาทกรรมทางการเมือง, การรับรู้ความจริง, ห้องเสียงสะท้อน, ข้อมูลบิดเบือน

Abstract

This academic article aims to analyze the role of social media in constructing political discourse and to explore its impacts on citizens' perception of reality in the digital age. This study is qualitative research, employing a literature review of relevant theories and research from both domestic and international contexts, as well as a case study analysis of events in Thai politics. The findings reveal that social media has significantly altered the dynamics of the political public sphere by enabling the creation and dissemination of diverse political discourses. However, the architectural features of these platforms, such as algorithms that foster echo chambers and filter bubbles, have accelerated political polarization and facilitated the rapid spread of disinformation. These phenomena directly impact citizens' perception of reality, blurring the lines between fact and opinion and eroding the shared understanding that forms the bedrock of a democratic society. This article suggests that all sectors must recognize these challenges, emphasizing the necessity of promoting digital media literacy, platform accountability, and fostering a culture of critical fact-checking among citizens.

Keywords: Social Media, Political Discourse, Perception of Reality, Echo Chamber, Disinformation

บทนำ

ในทศวรรษที่ผ่านมา ภูมิทัศน์สื่อได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงจากการเข้ามามีบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) แพลตฟอร์มอย่าง Facebook, Twitter, YouTube, TikTok และ LINE ได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญที่ผู้คนใช้ในการสื่อสาร ติดตามข่าวสาร และแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นทางการเมือง สื่อสังคมออนไลน์ได้ทำลายกำแพงของสื่อกระแสหลัก (Mainstream Media) ที่เคยทำหน้าที่เป็นผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper) ในการคัดกรองและนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ทำให้พลเมืองทุกคนสามารถกลายเป็นผู้ผลิตและผู้เผยแพร่เนื้อหาได้ด้วยตนเอง (Bruns, 2008) การเปลี่ยนแปลงนี้ได้เปิดพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ให้กว้างขวางและมีส่วนร่วมมากขึ้นตามแนวคิดของฮาเบอร์มาส (Habermas, 1989) ในแง่ที่ว่าพลเมืองสามารถถกเถียงประเด็นสาธารณะได้อย่างอิสระ

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็นำมาซึ่งความท้าทายที่ซับซ้อนเช่นกัน พื้นที่ที่ไร้การควบคุมและมีพลวัตสูงของสื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นสมรภูมิของการสร้าง "วาทกรรม" (Discourse)ทางการเมืองที่เข้มข้น วาทกรรมในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงการพูดคุยทั่วไป แต่หมายถึงระบบของความคิด การให้ความหมาย และการใช้ภาษาที่ประกอบสร้างความจริงและความรู้ชุดหนึ่งขึ้นมาในสังคมตามแนวคิดของฟูโกต์ (Foucault, 1972) กลุ่มการเมืองต่างๆ ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือใน

การสร้างและเผยแพร่วาทกรรมของฝ่ายตน เพื่อช่วงชิงความชอบธรรมและระดมการสนับสนุนจากมวลชน

ปรากฏการณ์นี้ก่อให้เกิดคำถามสำคัญว่า เมื่อวาทกรรมทางการเมืองที่หลากหลายและมักจะขัดแย้งกันถูกนำเสนออย่างท่วมท้นบนสื่อสังคมออนไลน์ สิ่งนี้ส่งผลกระทบต่อ "การรับรู้ความจริง" (Perception of Reality) ของพลเมืองอย่างไร พลเมืองสามารถแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริง ข้อมูลบิดเบือน และโฆษณาชวนเชื่อได้มากน้อยเพียงใด และผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้จะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของสังคมประชาธิปไตยในระยะยาวอย่างไร

บทความนี้จึงมุ่งที่จะสำรวจความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างสื่อสังคมออนไลน์ การสร้างวาทกรรมทางการเมือง และผลกระทบต่อ การรับรู้ความจริงของพลเมือง โดยจะเริ่มต้นจากการปูพื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมทางการเมืองและลักษณะเฉพาะของสื่อสังคมออนไลน์ จากนั้นจะวิเคราะห์กลไกที่สื่อสังคมออนไลน์ส่งผลต่อการสร้างวาทกรรมและการรับรู้ของผู้คน โดยอ้างอิงจากแนวคิดเรื่องห้องเสียงสะท้อน (Echo Chamber) ฟองสบู่แห่งการกรอง (Filter Bubble) และการแพร่กระจายของข่าวปลอม พร้อมทั้งยกกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในบริบทการเมืองไทยเพื่อฉายภาพให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม และสุดท้ายจะนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและสังคมเพื่อรับมือกับความท้าทายดังกล่าว

ลักษณะของวาทกรรมทางการเมืองในยุคสื่อสังคมออนไลน์

วาทกรรม (Discourse) เป็นแนวคิดที่พัฒนาโดย มิเชล ฟูโกต์ (Foucault, 1972) ซึ่งอธิบายว่าวาทกรรมไม่ใช่เป็นเพียงแค่การใช้ภาษา แต่เป็น "ปฏิบัติการ" ที่ผลิตสร้างความรู้ ความจริง และอำนาจขึ้นมาชุดหนึ่ง วาทกรรมกำหนดว่าสิ่งใดสามารถพูดได้ถึง สิ่งใดคือความจริง สิ่งใดคือความเท็จ และใครคือผู้มีอำนาจในการพูดเรื่องนั้นๆ ในทางการเมือง วาทกรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ เพื่อให้ความหมายแก่เหตุการณ์ต่างๆ สร้างความชอบธรรมให้กับอุดมการณ์ของกลุ่มตน และลดทอนความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้าม (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2563)

ในยุคก่อนสื่อสังคมออนไลน์ วาทกรรมทางการเมืองมักถูกผูกขาดโดยสถาบันหลัก เช่น รัฐบาล พรรคการเมือง และสื่อกระแสหลัก ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดวาระและกรอบการรับรู้ของสังคม แต่การมาถึงของสื่อสังคมออนไลน์ได้ทำลายการผูกขาดดังกล่าวลง และสร้างลักษณะเฉพาะของวาทกรรมทางการเมืองในยุคดิจิทัลขึ้นหลายประการ

ประการแรก คือ การลดทอนความเป็นศูนย์กลาง (Decentralization) พลเมืองทั่วไป กลุ่มนักกิจกรรม หรือแม้แต่ปัจเจกบุคคล สามารถสร้างและเผยแพร่วาทกรรมของตนเองเพื่อท้าทายวาทกรรมหลักของรัฐหรือสื่อกระแสหลักได้ แฮชแท็ก (#) บน Twitter กลายเป็นเครื่องมือทรงพลังในการสร้างวาทกรรมทางเลือกและระดมพลอย่างรวดเร็ว ดังที่เห็นได้จากปรากฏการณ์ "อาหรับสปริง" ไปจนถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเยาวชนในประเทศไทย (Tufekci, 2017) การต่อสู้ทางวาทกรรมจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในพื้นที่รัฐสภาหรือหน้าจอโทรทัศน์อีกต่อไป แต่กระจายตัวอยู่บนทุกแพลตฟอร์ม

ประการที่สอง คือ **ความเร็วและการแพร่กระจายในวงกว้าง (Velocity and Virality)** ข้อมูลและวาทกรรมบนสื่อสังคมออนไลน์สามารถแพร่กระจายไปได้อย่างรวดเร็วในลักษณะ "ไวรัล" ผ่านการกดไลค์ แชร์ และรีทวีต ทำให้วาทกรรมชุดหนึ่งสามารถเข้าถึงคนจำนวนมากได้ในเวลาอันสั้น อย่างไรก็ตาม ความเร็วนี้ก็เป็นดาบสองคม เพราะมันเอื้อให้ข้อมูลที่ยังไม่ผ่านการตรวจสอบข้อเท็จจริง หรือข้อมูลบิดเบือนแพร่กระจายได้เร็วไม่แพ้กัน งานวิจัยของ Vosoughi, Roy, and Aral (2018) ที่ตีพิมพ์ในวารสาร *Science* พบว่าชาวปาลอมมีแนวโน้มที่จะแพร่กระจายได้เร็วกว่า กว้างกว่า และลึกกว่าชาวจริงบน Twitter อย่างมีนัยสำคัญ

ประการที่สาม คือ **การใช้ภาษาและรูปแบบที่เร้าอารมณ์ (Emotional and Simplified Language)** เพื่อแข่งขันแย่งชิงความสนใจของผู้ใช้ในเวลาอันจำกัด เนื้อหาทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์มักถูกนำเสนอในรูปแบบที่สั้น กระชับ และเร้าอารมณ์ เช่น มีม (Meme) อินโฟกราฟิกที่เรียบง่าย หรือคลิปวิดีโอสั้นๆ บน TikTok การสื่อสารลักษณะนี้แม้จะเข้าถึงง่าย แต่ก็มักจะลดทอนความซับซ้อนของประเด็นทางการเมืองลง ทำให้เกิดการตัดสินใจแบบขาว-ดำ และกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์มากกว่าการไตร่ตรองด้วยเหตุผล

ลักษณะเฉพาะเหล่านี้ได้สร้างสภาพแวดล้อมที่วาทกรรมทางการเมืองมีความหลากหลายแต่ก็เปราะบางและง่ายต่อการถูกปั่นป่วน ซึ่งนำไปสู่ผลกระทบโดยตรงต่อการรับรู้ความจริงของพลเมืองในหัวข้อถัดไป

กลไกของสื่อสังคมออนไลน์ที่บิดเบือนการรับรู้ความจริง

แม้สื่อสังคมออนไลน์จะมอบศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลาย แต่สถาปัตยกรรมและการออกแบบของแพลตฟอร์มกลับมีกลไกสำคัญที่ทำงานในทิศทางตรงกันข้าม กลไกเหล่านี้บิดเบือนสภาพแวดล้อมทางข้อมูลข่าวสารและส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อวิธีที่พลเมืองรับรู้และตีความ "ความจริง"ทางการเมือง

1. ห้องเสียงสะท้อน (Echo Chambers) และ ฟองสบู่แห่งการกรอง (Filter Bubbles)

แนวคิดทั้งสองนี้อธิบายปรากฏการณ์ที่ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์มักจะถูกจำกัดให้เห็นแต่ข้อมูลและความคิดเห็นที่สอดคล้องกับความเชื่อเดิมของตนเอง แดสส์ ซันสไตน์ (Sunstein, 2017) ได้อธิบาย "ห้องเสียงสะท้อน" ว่าเป็นสถานะที่ผู้คนเลือกที่จะรับฟังเฉพาะเสียงที่ตนเองเห็นด้วย และปิดกั้นตนเองจากมุมมองที่แตกต่าง ซึ่งพฤติกรรมนี้ถูกเร่งให้รุนแรงขึ้นบนสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้ใช้สามารถเลือกติดตาม (Follow) หรือเข้าร่วมกลุ่ม (Join Group) ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเดียวกันได้อย่างง่ายดาย

ในขณะเดียวกัน "ฟองสบู่แห่งการกรอง" ซึ่งเป็นแนวคิดของ อีไล พารีเซอร์ (Pariser, 2011) ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของ "อัลกอริทึม" ที่แพลตฟอร์มใช้ในการคัดเลือกเนื้อหามาแสดงบนหน้าฟีด (News Feed) ของผู้ใช้แต่ละคน อัลกอริทึมเหล่านี้จะเรียนรู้พฤติกรรมในอดีตของผู้ใช้ (เช่น การกดไลค์ การ

แชร์ การใช้เวลาดู) และพยายามนำเสนอเนื้อหาที่คิดว่าผู้ใช้จะชอบ เพื่อให้ผู้ใช้ยังคงอยู่บนแพลตฟอร์มให้นานที่สุด ผลลัพธ์คือ ผู้ใช้แต่ละคนจะมองเห็นโลกผ่าน "ฟองสบู่" ที่ถูกกรองมาให้แล้วโดยไม่รู้ตัว พวกเขาจะเห็นโพสต์จากเพื่อนหรือเพจที่คิดเหมือนกันบ่อยกว่า และแทบจะไม่เห็นมุมมองของฝ่ายตรงข้ามเลย

ปรากฏการณ์ทั้งสองทำงานร่วมกันเพื่อสร้างสถานะที่เรียกว่า **การตอกย้ำความเชื่อ (Belief Reinforcement)** เมื่อผู้คนได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่สอดคล้องกับความคิดเดิมซ้ำๆ พวกเขาจะยิ่งเชื่อมั่นว่าความคิดของตนเองนั้นถูกต้องและเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง ขณะเดียวกัน ก็จะมองว่าความคิดของฝ่ายตรงข้ามนั้นแปลกแยก ผิด หรือแม้กระทั่งเป็นอันตราย สิ่งนี้คือรากฐานสำคัญของปัญหาการแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) ที่ทวีความรุนแรงขึ้นทั่วโลก

2. การแพร่ระบาดของข้อมูลบิดเบือนและทฤษฎีสมคบคิด

สภาพแวดล้อมที่แบ่งขั้วและเต็มไปด้วยอารมณ์บนสื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่ที่เพาะพันธุ์ชั้นดีสำหรับข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) ข่าวลวง (Fake News) และทฤษฎีสมคบคิด (Conspiracy Theories) ข้อมูลเหล่านี้มักถูกสร้างขึ้นโดยมีเจตนาทางการเมือง เพื่อโจมตีฝ่ายตรงข้าม สร้างความสับสน หรือทำลายความน่าเชื่อถือของสถาบันต่างๆ (พิรงรอง รามสูต, 2564)

กลไกการแพร่กระจายนั้นมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง เพราะข้อมูลเท็จมักถูกออกแบบมาให้มีความแปลกใหม่ น่าตกใจ และกระตุ้นอารมณ์ (ความโกรธ, ความกลัว) ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่อัลกอริทึมมักจะส่งเสริม นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ "อคติเพื่อยืนยัน" (Confirmation Bias) ซึ่งเป็นแนวโน้มทางจิตวิทยาที่มนุษย์จะเปิดรับและเชื่อข้อมูลที่ตรงกับความเชื่อเดิม ทำให้ผู้คนพร้อมที่จะเชื่อและแชร์ข้อมูลบิดเบือนที่สนับสนุนฝ่ายของตนโดยไม่ตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อน

ในบริบทการเมืองไทย ปัญหาข้อมูลบิดเบือนปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในช่วงเวลาที่มีความขัดแย้งสูง เช่น ช่วงการเลือกตั้ง หรือการชุมนุมทางการเมือง มีการสร้างข่าวปลอมเพื่อทำลายชื่อเสียงของนักการเมือง การเผยแพร่ข้อมูลเท็จเกี่ยวกับนโยบาย หรือแม้กระทั่งการใช้ปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (Information Operation – IO) อย่างเป็นระบบโดยกลุ่มต่างๆ เพื่อชี้นำความคิดเห็นของประชาชนบนโลกออนไลน์ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ประเภทของข้อมูลบิดเบือนที่พบบนสื่อสังคมออนไลน์และตัวอย่างในบริบทไทย

ประเภทของข้อมูล	คำอธิบาย	ตัวอย่างในบริบทไทย
Misinformation (ข้อมูลคลาดเคลื่อน)	การเผยแพร่ข้อมูลเท็จโดยไม่ได้ตั้งใจ อาจเกิดจากความเข้าใจผิด	ประชาชนแชร์ข่าวเก่าโดยคิดว่า เป็นเหตุการณ์ปัจจุบัน
Disinformation (ข้อมูลบิดเบือน)	การสร้างและเผยแพร่ข้อมูลเท็จโดยเจตนาเพื่อหวังผลบางอย่าง	การสร้างภาพตัดต่อเพื่อใส่ร้ายนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม
Malinformation (ข้อมูลจริงที่มุ่งร้าย)	การนำข้อมูลจริงมาเปิดเผยเพื่อสร้างความเสียหาย เช่น ข้อมูลส่วนตัว	การขุดคุ้ยประวัติส่วนตัวของนักกิจกรรมเพื่อโจมตี

ที่มา: ดัดแปลงจาก Wardle & Derakhshan (2017)

3. การเลือกรางของเส้นแบ่งระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น

ผลกระทบที่ร้ายแรงที่สุดประการหนึ่งคือการที่สื่อสังคมออนไลน์ทำให้เส้นแบ่งระหว่างข้อเท็จจริง (Fact) ความคิดเห็น (Opinion) และความเชื่อ (Belief) เลือนรางลง ในอดีต สื่อกระแสหลักมักจะพยายามแยกคอกลั่นบทบาทบรรณาธิการ (ความคิดเห็น) ออกจากข่าว (ข้อเท็จจริง) แต่บนหน้าฟีดของสื่อสังคมออนไลน์ เนื้อหาทุกประเภทถูกนำเสนอในรูปแบบที่เหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นรายงานข่าวจากสำนักข่าวที่น่าเชื่อถือ บทวิเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญ โพสต์แสดงความคิดเห็นส่วนตัวของเพื่อนหรือมีที่เลียดสีทางการเมือง

เมื่อพลเมืองเสพข้อมูลในลักษณะนี้ทุกวัน พวกเขาอาจเริ่มสับสนและไม่สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดคือข้อเท็จจริงที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว และสิ่งใดเป็นเพียงความคิดเห็นหรือคำกล่าวอ้างลอยๆ ของใครคนหนึ่ง "ความจริง" กลายเป็นเรื่องส่วนบุคคล (Personalized Truth) หรือ "ความจริงของกลุ่มเรา" (Tribal Truth) แทนที่จะเป็นความจริงร่วมกันของสังคม (Shared Reality) สภาพที่สังคมสูญเสียฐานของข้อเท็จจริงร่วมกันนี้เรียกว่า "ยุคหลังความจริง" (Post-Truth Era) ซึ่งเป็นสถานะที่อารมณ์และความเชื่อส่วนบุคคลมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของผู้คนมากกว่าข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรม (McIntyre, 2018)

สภาพดังกล่าวเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อระบอบประชาธิปไตย เพราะการอภิปรายถกเถียงเชิงนโยบายที่สร้างสรรค์จำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน หากแต่ละฝ่ายต่างยึดมั่นใน "ความจริง" คนละชุด การประนีประนอมและการหาทางออกร่วมกันย่อมเป็นไปได้ และสิ่งที่เหลืออยู่คือความขัดแย้งที่ไม่สิ้นสุด

ข้อเสนอแนะเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในยุคดิจิทัล

การรับมือกับผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการรับรู้ความจริงของพลเมืองเป็นความท้าทายที่ซับซ้อนและต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยมาตรการเดียวๆ หรือการโยนความรับผิดชอบไปให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงอย่างเดียว บทความนี้จึงขอเสนอแนวทางแก้ไขใน 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับปัจเจกบุคคล ด้วยการสร้างพลเมืองที่รู้เท่าทันสื่อ (Media Literate Citizenry)

หัวใจสำคัญที่สุดในการต่อสู้กับข้อมูลบิดเบือนคือการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับพลเมืองแต่ละคนผ่าน การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Media Literacy) ซึ่งไม่ได้หมายถึงแค่การใช้เทคโนโลยีเป็น แต่ครอบคลุมถึงทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ต่อข้อมูลที่ได้รับ พลเมืองจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้มีทักษะดังต่อไปนี้

1.1 การตั้งคำถามต่อแหล่งที่มาว่าใครคือผู้สร้างเนื้อหา? เขามีเจตนาอะไร? ข้อมูลนี้มาจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือหรือไม่?

1.2 การตรวจสอบข้อมูล (Fact-Checking) ก่อนจะเชื่อหรือแชร์ ควรตรวจสอบข้อมูลกับแหล่งข่าวอื่นที่หลากหลาย โดยเฉพาะองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงที่น่าเชื่อถือ เช่น ศูนย์ข่าวก่อนแชร์, Cofact Thailand

1.3 การตระหนักถึงอคติของตนเอง (Awareness of Own Biases) ทำความเข้าใจว่าตนเองมีแนวโน้มที่จะเชื่อข้อมูลที่สอดคล้องกับความคิดเดิม (Confirmation Bias) และพยายามเปิดใจรับฟังมุมมองที่แตกต่าง

1.4 การแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น ฝึกฝนการวิเคราะห์ว่าส่วนของเนื้อหาข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้ และส่วนใดคือการตีความหรือความคิดเห็นของผู้เขียน

สถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษาจำเป็นต้องบรรจุหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลให้เป็นทักษะพื้นฐานสำหรับผู้เรียนทุกคน

2. ระดับแพลตฟอร์ม ความรับผิดชอบที่มากขึ้น

บริษัทผู้ให้บริการสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทโดยตรงในการสร้างสภาพแวดล้อมทางข้อมูลข่าวสาร จึงไม่สามารถปฏิเสธความรับผิดชอบได้ ข้อเสนอแนะสำหรับแพลตฟอร์ม ได้แก่

2.1 ความโปร่งใสของอัลกอริทึม (Algorithmic Transparency) แพลตฟอร์มควรเปิดเผยหลักการทำงานของอัลกอริทึมในการคัดเลือกและจัดลำดับเนื้อหาให้สาธารณชนและนักวิจัยสามารถตรวจสอบได้มากขึ้น เพื่อให้เข้าใจว่าเหตุใดเนื้อหาบางประเภทจึงถูกขยายให้แพร่หลาย

2.2 การออกแบบที่ส่งเสริมการไตร่ตรอง (Design for Deliberation) ปรับเปลี่ยนการออกแบบเพื่อลดความเร็วและส่งเสริมการคิดก่อนแชร์ เช่น การขึ้นข้อความเตือนเมื่อผู้ใช้พยายามจะแชร์บทความโดยที่ยังไม่ได้กดเข้าไปอ่าน

2.3 การสนับสนุนองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริง ร่วมมือและให้การสนับสนุนทางการเงินแก่องค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงอิสระทั้งในระดับโลกและระดับท้องถิ่น เพื่อให้การตรวจสอบทำได้อย่างรวดเร็วและครอบคลุม

2.4 การจัดการเนื้อหาที่ชัดเจนและเป็นธรรม มีนโยบายการจัดการเนื้อหาที่บิดเบือนและเป็นอันตรายที่ชัดเจน โปร่งใส และบังคับใช้อย่างเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติทางการเมือง

3. ระดับสังคมและภาครัฐ การสร้างระบบนิเวศข้อมูลข่าวสารที่แข็งแกร่ง

ภาครัฐและภาคประชาสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการรับรู้ความจริง

3.1 การสนับสนุนสื่อคุณภาพ ภาครัฐควรสนับสนุนสื่อมวลชนอิสระที่มีคุณภาพ ซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลและนำเสนอข่าวเชิงลึก เพื่อเป็นเสาหลักของข้อมูลที่น่าเชื่อถือในสังคม

3.2 การออกกฎหมายที่สมดุล การพิจารณาออกกฎหมายเพื่อกำกับดูแลแพลตฟอร์มและจัดการกับข้อมูลบิดเบือนจำเป็นต้องทำอย่างรอบคอบ เพื่อไม่ให้กระทบต่อเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งเป็นหัวใจของประชาธิปไตย

3.3 การส่งเสริมพื้นที่เสวนาที่สร้างสรรค์ ภาครัฐและประชาสังคมควรร่วมกันสร้างพื้นที่ (ทั้งออนไลน์และออฟไลน์) ที่ผู้คนจากกลุ่มความคิดที่แตกต่างสามารถมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันได้ อย่างปลอดภัยและมีเหตุผล เพื่อลดทอนความเป็นปฏิกิริยาและสร้างความเข้าใจร่วมกัน

บทสรุป

สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นดาบสองคมสำหรับการเมืองในยุคปัจจุบัน ด้านหนึ่ง มันได้มอบพลังและเสียงให้กับคนตัวเล็กตัวน้อยและเปิดพื้นที่ให้วาทกรรมที่หลากหลายได้ปรากฏขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง สถาปัตยกรรมของมันก็ได้สร้างสภาวะที่เอื้อต่อการแบ่งขั้วทางความคิด การแพร่ระบาดของข้อมูลบิดเบือน และการกัดกร่อน "ความจริงร่วมกัน" ของสังคม

ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการรับรู้ความจริงของพลเมืองนั้นเป็นสิ่งที่น่ากังวลอย่างยิ่ง เมื่อพลเมืองถูกขังอยู่ในห้องเสียงสะท้อนและฟองสบู่แห่งการกรอง พวกเขาจะสูญเสียความสามารถในการมองเห็นภาพรวมที่ซับซ้อนของปัญหาทางการเมือง และมีแนวโน้มที่จะมองฝ่ายตรงข้ามเป็นศัตรูมากกว่าเพื่อนร่วมชาติที่มีความคิดเห็นแตกต่าง สภาวะ "ยุคหลังความจริง" ที่ความรู้สึกละแวกและอารมณ์มี

อำนาจเหนือข้อเท็จจริง กำลังบั่นทอนรากฐานที่สำคัญที่สุดของสังคมประชาธิปไตย นั่นคือการมีพื้นที่สาธารณะที่พลเมืองสามารถถกเถียงกันด้วยเหตุผลบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ยอมรับร่วมกันได้

การเดินทางออกจากวิกฤตินี้ไม่ใช่เรื่องง่ายและไม่มีสูตรสำเร็จ แต่ต้องเริ่มต้นจากการยอมรับว่าปัญหานี้มีอยู่จริง และทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง การสร้างพลเมืองที่รู้เท่าทันสื่อ การเรียกร้องความรับผิดชอบจากแพลตฟอร์มเทคโนโลยี และการสร้างระบบนิเวศสื่อที่แข็งแรง คือสามเสาหลักที่จะช่วยให้สังคมสามารถนำทางผ่านความท้าทายของยุคดิจิทัล และรักษาสาระสำคัญของระบอบประชาธิปไตยไว้ได้ในท้ายที่สุด

เอกสารอ้างอิง

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2563). *วาทกรรม อำนาจ และการเมืองบนพื้นที่ไซเบอร์*. สำนักพิมพ์มติชน.

พิรกรร รามสูตร. (2564). การรู้เท่าทันสื่อในยุคดิจิทัล: ความท้าทายของพลเมืองไทย. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 39(2), 1-18.

Bruns, A. (2008). *Blogs, Wikipedia, Second Life, and beyond: From production to produsage*. Peter Lang.

Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. Tavistock Publications.

Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society* (T. Burger, Trans.). MIT Press.

McIntyre, L. (2018). *Post-truth*. MIT Press.

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin UK.

Sunstein, C. R. (2017). *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton University Press.

Tufekci, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.

Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146-1151. <https://doi.org/10.1126/science.aap9559>

Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder